

Zo ook in de gedichten van het middendeel 'Eilanden'. Misschien gaat het hier over een andere zee dan die voor de Zeeuwse kusten. Het 'zoeklicht' van de ochtend en 'herrie in de nacht' hebben iets dreigends en de titel 'Gemakkelijk praten' doet een tegenstelling vermoeden. Misschien is het geen gewoon strandtafereel met zwerfvuil na menselijke aanwezigheid, maar duidt het de problematiek aan kusten 'ver weg', die 'velen niet meer voelen'. Pas bij 'Ga naar waar je vandaan kwam' en woorden als 'boot', 'vliegtuig' en 'paspoort' moet aan vluchtelingen worden gedacht. In 'Goed droog' en 'Olijf' komt de lezer aan land, waar 'de versteende olijf' en bezoekers zoals de dichter zelf alleen kunnen toekijken, maar op een manier, lezen we, 'die ik niet kan maken', omdat voor wie daar in een tent woont 'geen weg is, niet echt'.

De derde afdeling 'De dieren, de dieren' zegt dat 'we' ons kleiner zouden moeten maken, als dieren bijvoorbeeld, die – zoals 'we zeggen' 'niet ja// hoeven te zeggen zoals mensen/ tegen het leven, dat het hunne simpelweg stroomt [...] Maar ik geloof dat niet.' Rouw, besluiteloos of lamgeslagen zijn, terugdeinzen – mensen én dieren kennen het. Misschien is dit het hoogst haalbare: 'Dansen we vaker dan we eten en slapen// dan leven we/ goed, dan glanst onze vacht.' Alle bewegingen gaan 'ergens op af', maar 'hoe je uit de dieren/ eigenlijk het beste// mens maakt' weet niemand.

Dit is duidelijk: Anna de Bruyckere streeft niet naar 'mooie' poëzie – en dat hoeft natuurlijk ook niet. Ze roert dit zelf aan: 'twijfelen// of mooi/ een ander woord is/ voor helaas, voor eigenlijk niet'. Zij lijkt met haar gedichten het stromen van de gebeurtenissen door de tijd te willen bezweren om 'permanente bewoning' ooit mogelijk te maken. Dit komt geloofwaardig tot ons. Uit de bundel komt een betrokken dichter naar voren. Maar haar regels ontbreekt het vaak aan spankracht en de gedichten als geheel zijn soms nodeloos onhelder.

Een goed gedicht vind ik het volgende:

365

*Wat anders is tastbaar
dan die paar zinnen die je overhoudt*

*nadat alles is opgedroogd, nu alles even zijn vorm
heeft en zijn vlees
nu de vogels weggevlogen en je ziet: weer een
andere de boom in
in hun plaats, nog steeds gekwetter*

*en een knetterende brommer in de verte
ze opnieuw verjaagt.*

*Maar die paar zinnen, die paar zinnen die alles
terug –*

*waar het blijkbaar om gaat:
poëzie maakt alles zacht. Stroopt af, uiteindelijk
als je haar laat. Schopt het wankelen
onder je vandaan*

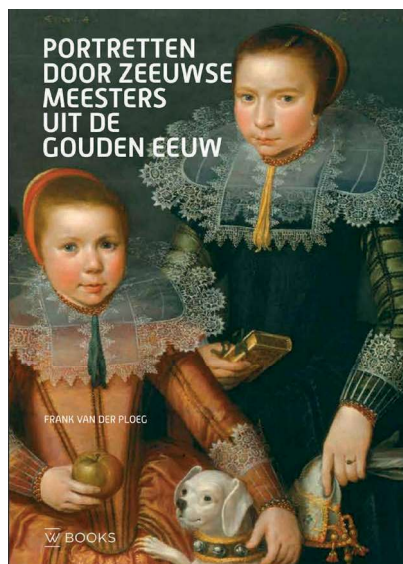
*zodat je valt
met open knieën op kunt staan.*

Y. (Yvon) Né

Y. Né (1958) is beeldend kunstenaar en dichter. Zij publiceerde o.a. bij De Bezige Bij, De Geus ('Verzamelde gedichten 1990-2005'; 'De werkelijkheid houdt het lang vol'). Uitgeverij Van Kemenade publiceerde haar geïllustreerde poëzieuitgaven. Prinses Beatrix kocht een groot schilderij voor de collectie Beatrix van Oranje-Nassau. De roman 'Het scheve meisje' (De Geus) werd genomineerd voor De Bronzen Uil. Zie ook: www.yne.nl.

Frank van der Ploeg, Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw, WBooks Zwolle 2020, ISBN 9789462584105, 112 pp., € 14,95

Sinds 2016 waait er een frisse, nieuwe wind in het Stadhuismuseum Zierikzee. Met de komst van Albert Scheffers heeft dit kleine, charmante museum zich behoorlijk op de kaart gezet. Een

reeks van tentoonstellingen en publicaties over zeventiende-eeuwse schilderkunst is daar een tastbaar bewijs van. In 2018-2019 toonde de tentoonstelling *Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw* een fraaie keuze uit de Goedaert-collectie. De bekende kunsthistoricus Katie Heyning, conservator kunstverzamelingen van het Zeeuws Genootschap, schreef er de bijhorende publicatie bij, die door uitgeverij W Books in 2018 is verzorgd. Het is een handzaam en informatief boekje, met een vlotte pen geschreven en de prachtige afbeeldingen (de meeste in kleur) geven een mooi beeld van wie er zoal in die periode in Zeeland werkzaam waren. Het boekje wordt afgesloten met een lijst van tentoongestelde werken, waarvan de auteur naast de biografische data ook de herkomsten heeft vermeld. Met deze publicatie en de tentoonstelling in 2018/2019 wilde het Stadhuis museum, zo is te lezen op de achterflap van het boekje, 'Een goed beeld [geven] van wat er bij de burgerij thuis aan de muren hing.[.....] De tentoonstelling met werken uit de Goedaert Collectie in het Stadhuis museum Zierikzee [...] [wil] bijna vergeten meesters, die in hun tijd wel degelijk aanzien genoten, weer enige bekendheid geven.' Als tweede boekje, in wat nu een reeks is gaan worden, verscheen in 2019 eveneens bij W Books van de hand van de bekende kunsthistoricus Fred Meijer *Franchoy's Rijckhals. Een Zeeuwse meester uit de Gouden eeuw*. Ook deze publicatie werd begeleid door een kleine tentoonstelling. Aan deze Middelburgse

kunstenaar had Johannes Herman Buma in 1994 een kleine publicatie gewijd, maar met het boek van Fred Meijer is deze kunstenaar terecht weer in het voetlicht gezet.

Daar is nu het derde deel bijgekomen. Met *Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw* heeft Frank van der Ploeg een fraai standaardwerk over dit genre in Zeeland gepresenteerd. Deze als freelancer werkzame kunsthistoricus heeft zich in 1999 al eerder in het Zeeuwse gemanifesteerd door samen met Katie Zonnevylle-Heyning het standaardwerk over de Goese schutters '*Brave koppen en gladde aengesigten*'. *De Goese schutters en hun schilders: C.W. Eversdijck, W.C. Eversdijck en P. Peuteman* te publiceren, eveneens met een begeleidende tentoonstelling, in dit geval in het Museum voor Zuid- en Noord-Beveland in Goes. Bij het schrijven van dit boek over de Zeeuwse portretkunst was de auteur dus al enigszins bekend geraakt met de Zeeuwse kunstenaars.

Over de portretkunst in de zeventiende eeuw is in de afgelopen decennia veel geschreven en niet zelden was de zeventiende-eeuwse portretkunst (deel-)onderwerp van een tentoonstelling. In de meeste publicaties wordt echter voornamelijk aandacht geschonken aan de portrettisten die werkzaam waren in Den Haag en Amsterdam en de andere steden in Holland, dat er ook in Zeeland portrettisten actief zijn geweest wordt maar zelden benoemd. Van der Ploeg haalt in zijn inleiding het belangrijke artikel van Rudi Ekkart *Het portret in de Gouden Eeuw* aan, dat in 2007 is verschenen in de tentoonstellingscatalogus *Holanders in Beeld*. Ekkart noemt hier uitsluitend S. Mesdach (op p. 30), Willem Eversdijck, Michiel van Limborch en Hendrik Berckman (op p. 40). Helaas vermeldt Van der Ploeg in zijn voetnoot bij het artikel van Ekkart deze vindplaatsen niet, noch verwijst hij duidelijk om welk van de drie van Ekkart in dit boek aangehaalde artikelen het hier gaat. Dit is jammer en ook niet nodig. Maar hoe dan ook vult dit boekje deze leemte in de kunsthistorische literatuur nu overduidelijk op. En dat was hard nodig! Immers hebben tal van

Salomon Mesdach, Groepsportret gezin Sweers-van Vlieden, 1612, Haags Historisch Museum in bruikleen aan het Zeeuws Museum Middelburg.

kunstenaars in de zeventiende eeuw de Zeeuwse elite op doek of paneel vastgelegd. In het 'Lexicon – portretschilders in Zeeland in de zeventiende eeuw', waarmee het boekje wordt besloten heeft de auteur 52 (!) kunstenaars van een korte biografie voorzien, die allen op enig moment als portretschilder in Zeeland hebben gewerkt. Daartoe behoren zowel Zeeuwse ingezetenen alsook bijvoorbeeld de portrettist Cornelis Jonson van Ceulen die zich, komend uit Londen, korte tijd in Middelburg heeft gevestigd.

In het bijzonder fraai uitgegeven boekje wordt het thema portretkunst eerst in historisch perspectief geplaatst, waarbij een belangrijk aspect is dat tal van kunstenaars vanuit de Zuidelijke Nederlanden naar Zeeland zijn gekomen om daar hun heil te zoeken. De auteur laat zien dat later in de eeuw tal van kunstenaars op zoek naar clientèle voor korte of langere tijd Zeeland aandedden. Vervolgens wordt stilgestaan bij de gilden en de atelierpraktijk. Daarna volgen chronologisch voorbeelden van werkzame portrettisten, om tenslotte per type verder te gaan. Deze benadering heeft het grote voordeel dat de lezer direct een goed beeld door de tijd krijgt, maar het nadeel dat de afbeeldingen soms verder, of later juist eerder in het boekje zijn opgenomen, waardoor heen en weer bladeren nodig is. Bij de 'type'-besprekingen heeft de auteur zich bediend van soms wel aparte – en geestige – namen als 'Vips' en 'Vader omringd'. Zonder nu uitvoerig stil te staan bij alle kunstenaars die in deze publicatie worden genoemd wil ik er enkelen toch wel noemen. Allereerst past het Daniël van den Queeborne (1552/57-1602/05) te noemen. Deze uit Antwerpen afkomstige kunstenaar heeft van 1579 tot

Verso kwartierstaat Portret Magdalena Briels, Particuliere Collectie.

1594, het jaar waarin hij naar Den Haag verhuist, een atelier in Middelburg gehad. Hij vereeuwigde tal van lieden uit de hogere klasse, zoals bijvoorbeeld twee levensgrote portretten ten voeten uit van vader Johan Huyssen van Kattendijke en diens zoon Johannes en op de tegenhanger diens echtgenote Adriana van Matenesse en een dochtertje. Met deze voortreffelijke portretten heeft Van den Queeborne stellig laten zien wat hij in huis heeft. Een andere portrettist uit het begin van de zeventiende eeuw die ik wil noemen is Salomon Mesdach (...-voor 1644). Van hem worden verschillende portretten behandeld, maar ook een wel heel bijzondere familiegroep uit 1612. Dit fraaie portret heb ik een aantal jaren geleden mogen bestuderen in het restauratieatelier van Marjan de Visser in Den Haag, vlak voordat het door het Haags Historisch Museum in langdurig bruikleen werd afgestaan aan het Zeeuws Museum in Middelburg. Afgebeeld zijn het echtpaar Balthasar van Vlieden en zijn vrouw Catharina Nieuwels ter ene zijde en hun dochter Gillina van Vlieden rechts staand naast haar man Guillaume Sweers en hun vier kinderen. Ter nadere identificatie zijn later – naar mijn smaak behoorlijk storend – kleine familiewapens op de borst van de vier ouderen aangebracht. Het type familieportret is zeer klassiek uitgevoerd en de kinderen zijn 'braaf' weergegeven, de oudste zoon zelfs met een bijbeltje in de hand. Van Mesdach is in de col-

Daniël van den Queeborne, Johan Huyssen van Kattendijke en zoon, 1598, Particuliere Collectie.

lectie van het Zeeuws Museum ook een prachtig kinderportret uit 1627 van de dan elf jaar oude Janneken de Looper. Een lief jong meisje met rode bloesjes op de wangen is gekleed in een zwart met rode jurk en wel heel fraai uitgewerkte kanten kraag en kap. Fabelachtig goed heeft de kunstenaar dit gedaan! Als exponent van het type 'Vips' mag Henrick Berckman (1629-1679) niet onvermeld blijven. Van hem zijn diverse portretten van Michiel de Ruyter bekend, die hij voor de vrije markt schilderde. Portretten van vlootvoogden en Oranjes sierden de wanden van de kantoren van de Kamer Middelburg van de VOC en vertrekken van de Admiraliteit. Soms werden deze portretten besteld door de geportretteerde zelf 'om cadeau te doen', zoals Van der Ploeg stelt bij de twee portretten die Berckman in 1672 van admiraal Adriaen Banckert van Trappen, die commandant van de Zeeuwse vloot was, heeft gemaakt. Bij de Goese schutterstukken heeft Van der Ploeg in de eerder genoemde publicatie ruim stil gestaan.

Daniël van den Queeborne, Adriana van Matenesse en dochter, 1598, Particuliere Collectie.

Maar in dit kader dient absoluut het magistrale groepsportret genoemd te worden dat Cornelis Jonson van Ceulen (1593-1661) in 1650 heeft gemaakt van de schutters van de Middelburgse Confrèrie van St. Sebastiaan. Dit grote groepsportret van ca twee bij drie meter is in 2016 op locatie in de Burgerzaal van het Stadhuis van Middelburg gerestaureerd door Marjan de Visser en hangt daar sindsdien in volle glorie. Dan nog een opmerking bij een tweetal portretten van Pieter Duvelaer en zijn vrouw Anna Velters. Dit paar staat op naam van Jan Denens (1642/3-?), een kunstenaar van wie nauwelijks iets bekend is. Maar toch zijn ze bijzonder, want ze zijn een mooi voorbeeld van het portrettype van de tweede helft van de zeventiende eeuw. De man zit in zijn studeervertrek met een doorkijkje op de bibliotheek en is gekleed in de zogenaamde 'Japansche rok', een soort van zijden kamerjas die in die tijd in zwang was. De vrouw staat bij een fontein in een, waarschijnlijk, imaginaire tuin. Van deze

portretten was de verblijfplaats bij het ter perse gaan van dit boek onbekend. Op 15 december 2020 doken ze echter op bij een veiling van het Haagse Venduehuis der Notarissen. Helaas heeft het Zeeuws Museum geen interesse getoond voor dit echtpaar.

Tot slot nog een opmerking over een, bij mijn weten, typisch Zeeuws verschijnsel dat de auteur terloops aanstipt. Op tal van portretten van Zeeuwen werd in de zeventiende en met name ook de achttiende eeuw de kwartierstaat van de voorgestelde afgebeeld. Van der Ploeg toont ervan een voorbeeld met een afbeelding van de achterzijde van een miniatuurportret van Magdalena Briels. Het aanbrengen van familiewapens in de bovenhoek van een portret komt veelvuldig voor, zowel in de tijd zelf als later en dan op aanwijzing van de eigenaar van de portretten. Vaak wordt bij de dame het alliantiewapen afgebeeld en een enkel keer worden alle kwartierwapens aangebracht. In de collectie van het Zeeuws Genootschap is zelfs een portret van Abraham de Brauw, waarop alle kwartieren op de lijst zijn aangebracht. Maar het aanbrengen van kwartierwapens op de achterzijde van het portret is iets dat ik uitsluitend van Zeeuwse portretten ken. Dit fenomeen verdient het nog een keer nader onderzocht te worden.

Op elke publicatie valt iets aan te merken. Zo vind ik het een gemis dat bij de afbeeldingen in dit boek of achterin het boek niet de afmetingen van de portretten worden vermeld. Dat zou alles wat in perspectief brengen. Maar dat gezegd hebbend, mag het Stadhuismuseum Zierikzee trots zijn op deze publicatie. Niet alleen is het een uiterst prettig leesbaar boekje dat ruim en kwalitatief goed is geïllustreerd en mooi is vormgegeven, maar bovenal is er nu het eerste standaardwerk over de Zeeuws portretkunst in de zeventiende eeuw. De bijbehorende tentoonstelling in het Stadhuismuseum Zierikzee is nog te zien tot 14 november 2021.

G.J. (Jim) van der Meer Mohr

Drs. G.J. van der Meer Mohr (1956) studeerde kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht en publiceert veel over kunsthistorische onderwerpen zoals over portretkunst. Als expert is hij te zien in het televisieprogramma 'Tussen Kunst & Kitsch'. Sedert 2005 is hij Fine Art Consultant en Register-Taxateur VRT. Hij is voorzitter van het Indisch Herinneringscentrum en bestuurslid van de Siebe ten Cate Stichting en redactielid van De Beeldenaar en het Jaarboek Oranje-Nassau. Zie ook www.vandermeermohr.nl.

Jan J.B. Kuipers, *Vikingen: IJzeren Eeuwen om de Noordzee*, WalburgPers, Zutphen 2020, 160 pp. ISBN 9789462494886, € 29,99.

De Vikingen blijven ons beroeren. Meer dan ooit zijn ze vaste prik in de geglobaliseerde populaire cultuur, maar ook op wetenschappelijk vlak volgen nieuwe ontdekkingen elkaar op. Een van de voornaamste inzichten van de voorbije jaren is dat het Vikingfenomeen niet louter een expansie was van een etnisch Scandinavische bevolking, maar voortkwam uit een complex netwerk van samenhangende factoren, dat zich uitstreckte van Centraal-Azië tot Noord-Amerika en een lange voorgeschiedenis heeft. Dit vlot geschreven, rijk geïllustreerde boek sluit zich aan bij die zienswijze, en brengt ons in zekere zin een Scandinavische geschiedenis van het vroegmiddeleeuwse Noordzeegebied; een relaas van de Vikingtijd gezien vanuit de Lage Landen. Het leeuwendeel van het boek wordt ingenomen door een chronologische bespreking van de Scandinavische activiteiten in het Noordzeegebied. De schrijver voert met veel verve een stoet op van vorsten, krijgsheren en andere figuren uit Scandinavië, het Frankische rijk en Angelsaksisch Engeland, en ontwaart het kluwen van gebeurtenissen dat hen verbindt. De Vikingactiviteiten in de Lage Landen en de omliggende gebieden worden elders vaak gereduceerd tot een paar kernpunten – de herhaalde plunderingen van Dorestad, de evolutie van blitz-aanvallen naar rondtrekkende en